

non entén sa paraula / mais vós sola per aci i ès ---» (v. 5143); però ja és un cas únic en aquest *roman*, on n'hi ha bastants de *parla, parle* etc., i també ja en el *Jaufré* (de data poc anterior): «li un *parlon* de drudaria / e'ls autres de cavalaria», «can ne *parle* ni n'aug *parlar* ---», «*parle* Jaufrés», «que'l vol tant dar de se'noria / qu'ela ·l *parle* premierament / ---» (vv. 119, 4855, 6604, 7739).

No cal dir que des de l'E. Mj. el verb *parlar* ha esdevingut una de les eines fonamentals de l'idioma; amb el radical únic i uniforme *parl-*, pertot arreu. Antiga-¹⁰ment la primera persona era *jo parle*, amb *-e*, en tots els dialectes: és sabut que solament a partir del S. xv s'hi ha introduït la diferenciació dialectal, que ha fet que només el val. pur (des de CastPna.) hagi mantingut la forma medieval, mentre el ross.cerdà l'ha canviada en *jo parli*, el Princ. i maestr. *jo parlo*; però en aquest cas, darrere el nexa *rl*, són els parlars balears els que han innovat, escapçant-hi la *-e*. En reprendre l'alta dignitat de la llengua literària, el genial autor de l'*Oda a la Pàtria*, llançant el crit de despertada, vol fer-ho usant desinències zero, en el «català etern»; i així: «li *parl*, que altra llengua no sent, / i llavors lo meu cor no sap mentir ni ment / puix ixen mes raons del centre de mon pit».

És d'ús general en totes les zones de la llengua, des d'Alacant a Salses i des de Maó i Eivissa (PzCabr. «*parlà*: hablar») fins a Ribagorça. Alguna companyia li fa *enraonar*, més que concurrència, car hi ha un matís un poc diferenciador (una mica com l'existent entre *φάσις* i *διαλογεῖν*, entre *parler* i *causer*, entre *speaking* i *talk*); és cert que, així com *enraonar*, fa en el cat. central un paper de primer pla; i en el P. Val. *parlar*, en aquest pla, no admet disputa; a Ribagorça s'arriba quasi a l'extrem oposat, sobretot a l'Isàvena: entorn de Lasquarri no sé si s'usa mai altra cosa que *enragonà*; tanmateix no és pas que *parlar* hi estigui oblidat, i més al Nord torno a trobar notes d'aquest, a Castanesa amb el canvi (que allí hi sofreix tota l'postconsonàntica) en *parlá* (1957).

Substantivat el trobem ja en JoMartorell, que se'n serveix algun cop, i no sols per variar la seva fórmula sacramental «féu principi a *paraules* de semblant estil» (*LleuresC*, 365), sinó amb un valor, ja més estereotipat, de 'dita d'algú': «en presència del Rey, féu principi a un tal *parlar*: —Tots los qui no tenen verdadera notícia de la honor de aquest món, mostren llur poc saber, manifestant ab llur boca aquell grosser *parlar* qui diu: ab la rahó de mon compare me'n vaig —no advertint --- lo gentil stil --- de nostres antecessors --- aquell famós rey Artús ---» (Ag. I, 371). Modernament és 'varietat de tal o tal llenguatge' («els d'aquell poble tenen un *parlar* molt bonic», *DAG.*); i els nostres lingüistes han acostumat d'usar-lo com a equivalent de l'al. *mundart*, angl. *speech*, gr. antic *διὰλεκτος* (de sentit diferent del modern hellenisme *dialecte*): Fabra «Els mots àtons en el *parlar* de Barcelona», *BDC* I, 1913, 7-17; II, 1-6; o el meu «*Parlar* de Cardós i Vall Ferrera» (primera monografia dialectal catalana a la moderna, *BDC* xxxii, 1935, 241-331).

DERIV.: *Parla*. És cert que les fronteres sinonímiques entre *parla* i el substantiu *parlar* són diferents de les del cast. *habla*, i que en català l'ús de *parla* és més limitat que el del cast.: fins al punt que AMAlcover, en la seva ira contra la direcció barcelonina va llançar l'espècie (*BDLC* x, 1919, 503) que *parla* era un calc del castellà (eren els moments en què es creava l'activa i nacionalista entitat *Nostra Parla*); però, de fet, no hi havia més barbarisme que la rusticitat d'ell, car no solament *parla* ja figurava, ben i explícitament definit en el Lab., des de 1840, sinó que el tenim documentat des de tan antic com en la llengua veïna, incloent-hi grans clàssics —incloent-hi Costa, tant o més creient i mallorquí que ell, però molt més savi i coneixedor de la llengua, si bé no integrista ni antiracionalista—, encara que els seus matisos hagin variat amb el temps.

Ja apareix en les albes del segle XIII: «en homeatge soliu nuyl hom no és exceptat quan és fet, c<u>an<t> a *parles*; mas, quant a dret enteniment, aquel qui ha general jurisdicció és entès exceptat» (o sigui 'en llenguatge escrit i explícit'), *Commém. de Pere Albert* (*NCL.*, 171); en la coronació d'Anfós el Benigne, a. 1328, «levà's En Novellet jutglar, e dix en *parla* 700 versos rimats», Muntaner (§ 298), evidentment en català aprovencalat (o sigui 'varietat especial de llenguatge no estranger') (= grec antic *διὰλεκτος*): els havia escrits l'Infant En Pere. «Nostre *parla* suau, d'uns i altres és prou entenedor», Maragall (1906); «el qui l'escolta pensatiu, / com que li diga —Meditau!— / Dolça és la *parla* del Gorg Blau», Costa (c. 1905, ed. II. Cat., p. 201), «Sobre el pla de Mallorca, el Puig de Ronda / --- / de l'àloe té el nom en *parla antiga* / ---» (*La Mata escrita* v. 7, *Trad. i F., IdOr*, p. 119), «mes de Déu i l'excelsa jerarquia / majors coses va dir-li el pastorell: / sentint la *parla* d'aquell tendre llavi / prou conegué Ramon que mai cap savi / --- / tan altes coses li faria entendre» (id., *La Mata escrita*, p. 122).

⁴⁰ *Parlable. Parlada* (JoCarner), eiv. «conversación sostenida» (PzCabr.). *Parladera. Parladissa. Parlador* 'el qui parla', i en particular 'parlamentari, el qui tracta pau' [en les tres *Grans Cròniques*]; 'lloc destinat a parlar-hi', 'locutori' [JRoig, *Spill*]: «Monges / --- / temprades pugen / al mirador; / del *parlador* / tart se'n partixen: / parlen, ordixen / ---», v. 5411; *parladora; parladura* [Llull; S. xv, *DAG.*] (*parladuria*, castellanisme escandalós, que a tort acull *AlcM*). *Parlaire*.

⁴⁵ *Parlament* [Llull; Muntaner]; *parlamentà. Parlamentar* [Belv.; crec que ja s'usà en els moments suprems de 1714]; *parlamentari* [Belv.; moment històric de 1917, bella esperança tristament mancada, per l'hora letal de Prat de la Riba], +*parlamental* rar [Lab.]; *parlamentarisme* [Lab.]. *Ben parlat, mal parlat* [Muntaner]. *Parlant. Parlatge* pall. (*AlcM*) i segueix en ús en el sentit de 'el parlar' almenys fins al Gistau («o *parlàce* de aquí es basto» Gistau, «el *parlàce* de aquí ye este» Plan, 1965). *Parlatori* indocumentat i dolent. *Parlejar*.